
Konsekvensbeskrivning kulturmiljö

Ny detaljplan
Uppsala Science Park – södra delen

Upprättad:

2024-12-10

Rev: 2025-03-03

Upprättad av:

Jan Perotti

Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden – Nivå K

white

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	3
Bakgrund	3
Avgränsning	3
Underlag	3
Granskade handlingar	3
Metodik	4
2. Förutsättningar	5
Riksintresse	5
Kulturmiljölagen	5
Fornlämningar	5
Byggnadsminnen	6
Övriga ställningstaganden	6
3. Översiktlig historik	7
Uppsala och militären	7
Upplands artilleriregemente	7
Exercisfältet	8
4. Kulturhistoriska värden	10
Exercisfältet	10
Värdebärande egenskaper	10
Förstärkande strukturer	10
5. Utlåtande	11
Konsekvensanalys	11
Lokalisering	11
Skala	11
Volym	11
Landskapsrummet	12
6. Sammanfattande bedömning	13

1. INLEDNING

Bakgrund

Vasakronan har initierat en planprocess för utbyggnad av Uppsala Science Park, före detta Uppsala artilleriregemente. Planen omfattar den södra delen av området som gränsar mot exercisfältet. Den aktuella ytan utgör idag parkering samt för en förskola i moduler med tillfälligt bygglov. Syftet med planen är att tillskapa byggnadsrätter för två nya volymer.

White arkitekter genom undertecknad antikvarie har upprättat denna konsekvensbeskrivning avseende planförslagets påverkan på kulturmiljön

Avgränsning

Detta antikvariska utlåtande avser planområdet samt dess influensområde, vilket i princip omfattar den yta från vilket de nya volymerna blir synliga.

Detaljplanen ingår i ett område som är av riksintresse för kulturmiljövården, *Uppsala stad C40*. Utlåtandet analysera detaljplanens påverkan på riksintresset samt på lokala värden som identifierats i underlagen.

Observera att inom ramen för detta uppdrag har gällande planer inte studerats.

Underlag

Som underlag för analysen finns ett antal kulturhistoriska utredningar som tagits fram i andra sammanhang, bland annat inför den tilltänkta spårvägen. Undertecknad antikvarie har varit delaktig i det dokument som White arkitekter tagit fram. Följande underlag har använts:

- Kulturhistorisk utredning – Dag Hammarskjöldsstråket, Upplandsmuseet/Karavan, 2014-04-30
- Kulturhistorisk utredning – Ulleråkerområdet, Upplandsmuseet, 2014
- Kulturhistorisk utredning – Ångström, Upplandsmuseet, 2014-10-16
- Kulturhistorisk analys av Kronåsen 1:15, Upplandsmuseet, 2016-05-25
- Kulturhistorisk utredning – Spårväg, Upplandsmuseet, 2020-05-19
- MKB Kulturmiljö, White arkitekter, 2020-08-20

Granskade handlingar

Följande handlingar har bedömts:

- Illustrationsbilaga, Utveckling Södra Uppsala Science Park, 2025-01-24

Metodik

Vid bedömningen av exploateringsförslagets påverkan på landskapet och kulturmiljön har Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken – Handbok* från 2014 använts. Handboken ger vägledning i bedömningen av hur förändringar kan förstärka eller försvaga de kulturhistoriska värden som identifierats. Vid bedömning av påverkan på riksintresse används begreppet *Påtaglig skada* som gräns för tillåtlighet. Bedömningen görs platsspecifikt och utifrån åtgärdens art.

Riksantikvarieämbetets handbok säger bland annat följande om påtaglig skada:

Landskapets läsbarhet – d.v.s. möjligheterna att förstå och uppleva ett områdes riksintressanta kulturhistoriska sammanhang, såsom det kommer till uttryck i landskapet – är central vid urvalet av riksintressen och därmed även i analysen av en förändrings påverkan på kulturmiljön. Kulturmiljövårdens riksintressen är sammanhängande kulturmiljöer som kännetecknas av att de genom sitt innehåll särskilt väl återspeglar viktiga delar av den kulturhistoriska utvecklingen i landskapet. Miljöns riksintressanta egenskaper består i alla de fysiska uttryck - objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband - som gör den riksintressanta historien läsbar i landskapet. Det är åtgärdens konsekvenser för denna läsbarhet som ska lyftas fram i skadeanalysen. Avgörande för bedömningen är i hur hög grad platsen fortsatt kommer att karaktäriseras av eller kunna återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet. Åtgärdens påverkan på både miljön som helhet och på de enskilda objekt som är av betydelse för miljöns läsbarhet ska bedömas.

Avgörande för bedömningen av om en förändring kan innebära påtaglig skada eller inte är i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit präglade.

I de fall den föreslagna åtgärden innebär att de riksintressanta uttrycken och karaktärsdragen, eller delar av dessa, förloras eller förvanskas bör skadan bedömas som påtaglig. Det kan handla om att fysiska uttryck - objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband - försvinner eller att nytilskott dominerar över eller släcker ut de karaktärsdrag och samband som är avgörande för riksintresset. Att uttryck och egenskaper förvanskas innebär att de finns kvar men förändras på ett sätt eller i en omfattning att de inte längre tillräckligt tydligt återspeglar det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget. Om åtgärden innebär att riksintressets uttryck och karaktärsdrag försvagas föreligger risk för påtaglig skada. Det kan innebära att uttrycken förändras eller landskapets rumsliga samband och sammanhang fragmenteras på ett sätt som inte omöjliggör men som påtagligt försvårar läsbarheten av det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget.

Riksantikvarieämbetet har tagit fram nedanstående modell för bedömning av handlingsutrymmet vid planering där påtaglig skada utgör stoppregeln. Färgkodningen i modellen används i denna konsekvensbeskrivning för sammanfattande bedömningar under respektive rubrik.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

Handlingsutrymmet vid tillämpning av hushållningsbestämmelsen – från att stärka det önskvärda till att förhindra det otillåtna. Källa: Handbok Riksintressen, Riksantikvarieämbetet 2014, s.47.

2. FÖRUTSÄTTNINGAR

Riksintresse

Området är av riksintresse för kulturmiljövården och skyddas i enlighet med Miljöbalken (1998:808) 3 kap. 6 §. Som gör gällande att "...områden (...) som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden (...) skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön". Bestämmelserna om riksintressena ska tillämpas i den kommunala planeringen och vid beslut enligt PBL.

Uppsala kommun har i översiktsplanen redovisat ställningstaganden avseende riksintresset. De kulturhistoriska värdena som riksintresset representerar har kommunen delat upp i fyra teman: centralmakten, domkyrkostaden, lärdomsstaden och stadens struktur. I översiktsplanen redovisas fördjupningar för respektive tema.

Riksintresset markerad med rosa (hela kartutsnittet). Källa: Länsstyrelsen

Kulturmiljölagen

Fornlämningar

Varken inom plan- eller influensområdet förekommer några registrerade fornlämningar. Det förekommer tre övriga kulturhistoriska lämningar i influensområdet. Dessa påverkas inte av detaljplanen.

Byggnadsminnen

Planområdet angränsar till byggnadsminnet Uppsala hälsobrunn och Eklundshof. Byggnadsminnet skyddas i enlighet med Kulturmiljölagen (1988:950) 3 kap samt skyddsföreskrifter beslutade av länsstyrelsen 1995. Planområdet ligger även i anslutning till byggnadsminnet Polacksbacken.

Övriga ställningstaganden

Planområdet ingår i ett område som är markerat som kommunal kulturmiljö. Den kommunala kulturmiljön motsvarar riksintresset utbredning. Det finns ingen juridisk koppling till den kommunala kulturmiljön.

3. ÖVERSIKTLIG HISTORIK

Fritt ur underlagen

Uppsala och militären

I en förordning 1680 bestämdes att varje kompani skulle mötas en gång i månaden och regementet en gång om året för att exercera. Regementsmötena skulle ske på en slät och tjänlig plats intill en skog eller på en "kronans jägarbacke" och förbandet skulle kampera under minst 14 dagar. Man undersökte vilken kampementsplats som kunde vara lämplig för Upplands Regemente och kom fram till att en sådan fanns på kronoparken Åsen strax söder om Uppsala slott. Därmed påbörjar en militär närvaro i det nu aktuella området.

Upplands regemente nyttjar utvecklar platsen för kuperingar och övningar över århundraden. En stor del av de omgivande ytorna var åkrar fram till 1863 då det efter en markupplåtelse blev övningsområde permanent. En viktig händelse för området var när allmän värnplikt infördes 1901 eftersom det kom att kräva en stor mängd byggnader för att bedriva verksamheten.

Allmän värnplikt infördes i praktiken i och med 1885 års värnpliktslag. Genom 1901 års försvarsbeslut upphörde indelningsverket helt och en renodlad värnpliktsarmé tog vid. Utbildningstiden utökades från 90 dagar till 240 dagar. Kraven på de värnpliktigas förläggning ökade, både kvalitativt och kvantitativt. En av grundtankarna var att de tillfälliga rekryterna skulle få ett militärt tänkande under sin utbildningstid, och detta ansåg man sig bäst kunna åstadkomma genom att avskärma soldaterna från det civila livet så mycket som möjligt. Över hela Sverige skulle kasernområden uppföras, efter statliga normer och en arkitektur anpassad efter ändamålet.

1906 fattades beslut om att kaserner skulle uppföras på Polacksbacken. Dessa kaserner var till för Upplands infanteriregemente, I 8. Arbetet med att utforma etablissemang utfördes av Arméns kasernbyggnadsnämnd, som inrättades 1907. Byggnaderna på Polacksbacken uppfördes 1912.

Upplands artilleriregemente

Upplands artilleriregemente, eller som det från början hette № 5 Andra Svea artilleriregemente, bildades den 1 oktober 1894 genom att två batterier ur Första Svea artilleriregemente och två ur Wendes artilleriregemente sammanfördes till ett nytt artilleriregemente. Regimentet förlades till en början till Första Svea artilleriregemente på Valhallavägen i Stockholm. Det flyttade tre år senare till Storgatan på Östermalm. Den 21 september 1901 flyttad Andra Svea artilleriregemente blev kvar i Stockholm fram till 1901, då det omlokaliserades till Uppsala och Dag Hammarskjölds väg, då Stockholmsvägen. För att tydliggöra regementets anknytning till staden tilldelades regementet namnet Upplands artilleriregemente.

Till en början bestod regementets kasernetablissemang av en huvudbyggnad, vilken uppfördes efter 1892 års härordnings byggnadsprogram. Där kansliet är placerat i mitten och logementen i flyglarna. År 1908 uppfördes två nya kaserner samt ett kanslihus söder om regementets huvudbyggnad. Dessa tre byggnader uppfördes efter 1901 års härordnings byggnadsprogram. Kasernerna uppfördes i tre våningar istället för fyra våningar som typritningarna visar. De senare

kasernerna gav ett karaktäristiskt drag över kasernetablissemangen, då det uppfördes efter två olika byggnadsprogram och två olika arkitektstilar. Arkitekt var Erik Josephson.

Uppsala artilleriregemente avvecklades i oktober 1927 varpå byggnaderna övertogs av Arméns underofficersskola, vilka flyttade in den 10 september 1928. Arméns underofficersskola blev det första i raden av olika skolförbandet som huserade på Dag Hammarskjölds väg. Det sista skolförbandet på kasernetablissemangen var Arméns kompaniofficersskola, vilket avvecklades den 30 september 1983. År 1986 byggdes kasernerna om till Gluntens Forsknings- och Företagspark och den första hyresgästen flyttade in. År 1994 bildades Uppsala Science Park i nära samarbete med "Stiftelsen för samarbete mellan de båda universiteten i Uppsala, näringsliv och samhälle" (Stuns).

Som framgår av bilden nedan sträckte sig regementet till Brunnsholmen i söder, avskild med en väg och en dubbel allé. I början på 2000-talet uppfördes två byggnader söder om regementet. I samband med det uppfördes ett garage och markparkering anordnades öster om Brunnsholmen.

Flygfoto från 1936 över regementet. Källa: Digitalt museum/Upplandsmuseet.

Exercisfältet

Övningsfältet fanns redan när kasernetablissemangen uppfördes i början av 1900-talet. Det som idag kallas Olands trekant och Södra fältet ligger inom det område som användes redan i slutet av 1600-talet, medan Ryssfältet och Uppsala torg består av före detta åkermark som inkorporerades med övningsfältet efter 1863. Övningsfältet har inte varit inhägnat, utan under lång tid använts av en flanerande allmänhet och för dans på Dansbaneholmen, när det inte togs i anspråk för de militära övningarna.

Exercisfältet består av tre delar. Närmast Dag Hammarskjölds väg ligger *Uppsala torg*, som utgör den traditionella övningsplatsen för Uppsala kompani. Mellan kanslikasernen och Drottning Kristinas allé ligger *Olands trekant*, en plan yta som traditionellt använt som övningsplats för Olands kompani. *Ryssfältet*, som utgjorde åkermark till 1863, har möjligen fått sitt namn av att det växte ryssgubbe (flerårig ört) i riklig mängd här.

Bild framtagen av Upplandsmuseet till den kulturhistoriska utredningen inför Ångströms utbyggnad. Källa:

4. KULTURHISTORISKA VÄRDEN

(Fritt ur underlagen, främst Kulturhistorisk utredning – Ångström, Upplandsmuseet, 2014-10-16)

Exercisfältet

Värdebärande egenskaper

- De ännu idag distinkt urskiljbara delarna av det före detta övningsfältet, med Uppsala torg, Olands trekant, Ryssfältet och Södra fältet
- Avsaknaden av markbearbetning och den grästäckta ytan på Uppsala torg, Ryssfältet och delar av Olands trekant, som gör att marken kan upplevas som före detta övningsfält
- Dansbaneholmen, som genom sitt namn visar att marken använts även av allmänheten och inte bara militären
- Dansbaneholmens träd och drottning Kristinas allé, som delar upp övningsfältet i en västlig och en östlig del och gör kasernetablissemangen mindre synligt från Dag Hammarskjölds väg
- Regementsvägens västra del som sedan 1700-talet utgjorde en förbindelse mellan Polacksbacken och Stockholmsvägen och som senare utgjorde förbindelse mellan kasernerna och skjutfältet bortom Grindstugan samt Soldathemmet.
- Nätet av stigar och promenadvägar, som härstammar från den tid området användes som övningsfält.

Förstärkande strukturer

- De tydliga vägarna i respektive landskapsrum. Kronparkens östra och norra bryn, träden på Brunnsnsholmen, Dansbaneholmen och Drottning Kristinas allé, samt kasernetablissemangets västra front med sin trädrad.
- Den direkta kontakten med Kronparken, som tillsammans med övningsfältet utgjorde ett övningsområde, och där man vid övningar ofta rörde sig från det ena området in i det andra.
- Den välbevarade och magnifika fronten mot Dag Hammarskjölds väg är en påminnelse om värnpliktsarméns framväxt under 1900-talet, och den framträdande plats militären hade i samhället under denna tid.
- Dansbaneholmen och drottning Kristinas allé, som delvis döljer kasernetablissemangen från Dag Hammarskjölds väg och visar att det inte ansetts önskvärt eller betydelsefullt att presentera anläggningen från denna väg.
- Kasernernas ansevärda höjd, som genomdrevs efter statliga direktiv trots militärens protester.
- Den öppna platsen framför etablissemangets västra front, som visar att det har utgjort ett övningsfält.
- Den öppna marken mellan kasernetablissemangen och Kronparken, som skapar en visuell kontakt med detta viktiga övningsområde

5. UTLÅTANDE

Konsekvensanalys

Lokalisering

Planförslaget innebär att nya byggnader uppförs på i huvudsak redan ianspråktagen mark, men även en del av exercisfältet tas i anspråk. Den öppna ytan har redan minskats genom de volymer som uppfördes i början av 2000-talet och i viss mån av den nyligen anlagda dagvattendammen. Med planförslaget minskas ytan ytterligare.

Den visuella kopplingen mellan regementena bröts nästan helt i början av 2000-talet. Med de nya volymerna försvinner kvarvarande visuella kopplingen.

Förmildrande och positivt är att byggnaderna förläggs bakom Brunnsholmen och därmed delvis dolda från Dag Hammarskjölds väg. Sett från Dag Hammarskjöld kommer byggrätt 2 framträda tydligast. Byggrätt 1 kommer delvis skymmas av holmen.

Sammantaget bedöms lokaliseringen försvaga kulturmiljön och uttrycket för riksintresset. Den valda lokaliseringen minskar den öppna ytan mellan regementena och påverkar därmed den historiska läsbarheten.

Skala

Under de senaste årtiondena har en ny och större skala tillförts området, dels genom Ångströmlaboratoriets nya tillbyggnad, dels genom Hubben och Celsius inne i Science Park. Sett ur ett kulturhistoriskt perspektiv skedde en skalförskjutning redan på 1970-talet, då med BMC och på 1980-talet med Ångströmlaboratoriet, men det är framför allt i Ångströms senaste tillbyggnad som den nya skalan har tagit sig uttryck. Framför allt eftersom den annonserar sig mot Exercisfältet och tar, genom sin storlek, fokus från Polacksbacken. Planförslaget innebär att man bygger vidare på den skala som Ångström har.

Sammantaget bedöms föreslagen skala medföra skada på riksintresset. Det är en samtida skala som delvis tar fokus från byggnadsminnet och den historiska läsbarheten

Volym

Föreslagna volymer bygger på enkla geometriska former och räta vinklar. Byggrätt 1 framstår som en kub med indragen översta våning och byggrätt 2 som ett rätblock med indragen övre våning. Volymerna föreslås få platta tak och rak takfot. Volymbehandlingen ansluter till de sentida byggnaderna i närområdet; Ångström, Hubben och Celsius. Den ansluter även till Science Park bebyggelse i stort. Däremot avviker volymbehandlingen tydligt från de äldre regementsbyggnaderna med sina uppbrutna volymer och sina sadeltak.

Planförslagets enkla former skapar en enhetlig front mot Exercisfältet, något som kan uppfattas som ett hårt möte. En omhändertagen gestaltning av fasaderna är avgörande för att åstadkomma ett bra möte. Det är möjligt att en bearbetning av volymernas södra sida kan bidra till en mjukare övergång.

Sammantaget bedöms föreslagna volymer medföra skada på riksintresset och Exercisfältet. Den enhetliga volymbehandlingen på de båda byggrätterna medför en tydlig vägg mot fältet. Detta kan med fördel bearbetas i projekteringsskedet för ett mjukare möte.

Landskapsrummet

Exercisfältet är både en del av riksintresset och ett lokalt värde. Fältet var under mycket långt tid ett öppet landskapsrum omgivet av skogsränder och med slottet och domkyrkan i fonden. Med Polacksbacken fick fältet sin första bebyggda front, vilken följdes av Upplands artilleriregemente. Båda regementena försågs med trädreder mot fältet vilket innebar en fortsatt grön inramning och en mjuk övergång mellan fältet och bebyggelsen. Med utbyggnaden av Ångströms, Science Park och Rosendal har fältet fått en alltmer bebyggd inramning. Dessa har inte försetts med trädplanteringar eller annan grön inramning. Tilläggas bör att ny bebyggelse även kommer att uppföras väster om Dag Hammarskjölds väg samt att spårvägen kommer att dras utmed två av fältets sidor. Exercisfältet kommer därför att hamna i en ny kontext. Det finns således kumulativa effekter av genomförda, kommande och planerade exploateringar runt Exercisfältet, vilket följaktligen påverkar riksintresset och de lokala värdena.

I planförslaget avser man att plantera träd i mötet mellan fältet och bebyggelsen. Man har även tillsatt så att ytan framför byggnaderna inte blir trafikerad utan en vistelsezon. Det är positiva intentioner som mildrar effekten av de nya volymerna och bidrar till ett bra möte.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra skada på landskapsrummet eftersom den öppna ytan minskas. Det är däremot positivt att mötet mellan bebyggelse och fältet hanteras medvetet.

Gestaltning

Gestaltningen, avseende material, kulör och form, är inte fastslagen i detta skede. Det finns inget arkitekturprogram för Science Park men det finns en material- och kulörpalett som man avser fortsätta följa. I det fortsatta arbetet bör gestaltningen av de södra fasaderna bearbetas medvetet för ett så ödmjukt möte med Exercisfältet som möjligt. Det bidrar även till ett bra möte med de båda byggnadsminnena öster om planområdet.

En preliminär bedömning är att gestaltningen kommer kunna hantera ovanstående synpunkter och att den i sådana fall har neutral påverkan på riksintresset och lokala värden.

6. SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

En sammanfattande bedömning av planförslagets påverkan på kulturmiljön, såväl de lokala värdena som riksintresset Uppsala C40, är att det medför skada men inte påtaglig skada. Den gröna inramning som föreslås är ett grepp som mildrar påverkan och skapar ett mjukare möte vilket är positivt.